

Förslag till strategi för att minska de digitala klyftorna

Justitiedepartementet, arbetsgruppen för IT och demokrati (Ju 2002:E)

Förslag till strategi för att minska de digitala klyftorna

Till Statsrådet Mona Sahlin

I propositionen Demokrati för det nya seklet (prop. 2001/02:80) anmälde regeringen att det inom Regeringskansliet skulle tillsättas en arbetsgrupp för att följa forskning och utveckling av nya tekniker och metoder inom IT för att främja ett brett medborgerligt deltagande inom ramen för den representativa demokratin. Arbetsgruppen skulle också fungera som ett forum för erfarenhetsutbyte kring dessa frågor.

Den 14 februari 2002 beslutade Justitiedepartementet om att tillsätta en arbetsgrupp (Ju 2002:E) bestående av Hans-Eric Holmqvist (ordf.), bibliotekschef Ingrid Atlestam, projektchef Monica Berneström, departementssekreterare Karin Edin, ämnessakkunnig Arne Granholm, fil. doktor Lars Ilshammar, kanslichef Bengt Lindstedt, adj. professor Tomas Ohlin, projektledare Tommy Rosén, programansvarig Madeleine Siösteen-Thiel, webbredaktör Kristofer Talltorp och generalsekreterare Hidayet Tercan. Sekreterare i arbetsgruppen är Anna Kessling, Justitiedepartementet.

Arbetsgruppen överlämnade i september 2002 skriften E-röstning en antologi till statsrådet Britta Lejon.

Arbetsgruppen överlämnar härmed ett förslag till handlingsplan för att minska de digitala klyftorna i samhället. Handlingsplanen bygger på gruppens egna överväganden samt material som sammanställts av doktorand Annika Andersson vid Örebro universitet.

Stockholm i februari 2004

Hans-Eric Holmqvist

Ordförande i arbetsgruppen för IT och demokrati (Ju 2002:E)

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
1. Inledning	6
Bakgrund	6
Utgångspunkt och avgränsning	7
Forskning om den digitala klyftan	8
Definition av digitala klyftor	10
Digitala klyftor i ett tidsperspektiv	10
Analysmodell	10
2. Hinder och åtgärder	12
Steg 1 - Tillgång till Internet	12
Steg 2 - Basal kunskap om hur man använder Internet	14
Steg 3 - Möjlighet att koppla upp med snabb och driftsäker anslutning till en rimlig kostnad	16
Steg 4 - Tillgång till begriplig och tillgänglig information på Internet	19
Steg 5 - Förmåga att tolka, analysera och värdera information från Internet	21
Steg 6 - Kunskap och förmåga att använda Internet i demokratiska sammanhang	25
3. Slutsatser	28
Sammanfattning av arbetsgruppens förslag på åtgärder för att minska de digitala klyftorna	29
4. Webbplatser med aktuell statistik över IT-användning	31

Sammanfattning

Arbetsgruppen för IT och demokrati (Ju2002:E) tillsattes våren 2002 med uppgift att följa forskning och nya tekniker och metoder inom IT för att främja ett brett medborgarligt deltagande inom ramen för den representativa demokratin. En av arbetsgruppens uppgifter har varit att diskutera och lämna förslag om hur medborgare kan få ökad tillgänglighet till IT. Bakgrunden till denna uppgift är att IT spelar en allt viktigare roll för demokratis fortsatta utveckling då allt fler demokratiska beslutsprocesser kommer ske med hjälp av Internet i framtiden. Det är med utgångspunkt i detta som arbetsgruppen nu överlämnar detta förslag på strategi för att minska de digitala klyftorna.

Forskning visar att det i dag finns skillnader, s.k. digitala klyftor, mellan olika medborgargrupper när det gäller möjligheten att tillgå och tillgodogöra sig information via Internet. De klyftor som arbetsgruppen har uppmärksammat i denna promemoria är funktionshinder, ålder, kön, socioekonomisk status, geografisk hemvist samt etnisk bakgrund. För att kunna analysera de faktorer, hinder, som kan förklara skillnaden i tillgång och tillgodogörande av information via Internet har en analysmodell i form av en IT-trappa använts. Med hjälp av IT-trappan ges en tydlig bild av var olika medborgargrupper stöter på hinder när de ska använda sig av den nya tekniken samt vilka åtgärder som är lämpliga för att skapa möjligheter för så många som möjligt att kunna tillvara ta sina demokratiska rättigheter i ett samhälle där den digitala tekniken spelar en allt större roll. Modellen fungerar även bra som instrument för att identifiera nödvändiga politiska åtgärder samt gör det möjligt att koppla konkreta och mätbara mål till respektive steg. I IT-trappan ingår följande sex trappsteg:

1. Tillgång till Internet
2. Basal kunskap om hur man använder Internet
3. Möjlighet att koppla upp sig mot Internet med snabb och driftsäker anslutning till rimlig kostnad
4. Tillgång till begriplig och tillgänglig information på Internet
5. Förmåga att tolka, analysera och värdera information från Internet
6. Kunskap och förmåga att använda Internet i demokratiska sammanhang

Arbetsgruppens förslag på åtgärder faller inom flera sektorer. Den viktigaste är på såväl kort som lång sikt att se till att skolundervisningen och breddutbildningen främjas. Likaså är det av största vikt att den teknikutgång som ska finnas allmänt tillgänglig får en tillräcklig omfattning inom en snar framtid. En tredje viktig åtgärd är insatser som gör offentliga sektorns webbplatser så väl tekniskt som språkligt och innehållsmässigt maximalt lättillgängliga.

Arbetsgruppen inser att vissa av de lämnade förslagen kräver särskild finansiering, men menar att många av dessa förslag leder till betydande kostnadsbesparingar. Erfarenheter från tidigare praktiska försök pekar på att många medborgare känner sig tillfreds efter det att de haft möjlighet att delta aktivt i medborgardialoger. Denna medverkan lägger grunden för en hög samhällsproduktivitet. På det sättet ger medborgarnas aktiva demokratiska deltagande samhällsnytta och samhällsintäkter. Deltagandet skapar också stabiliserande effekter för ett långsiktigt hållbart samhälle.

Det är arbetsgruppens förhoppning att detta förslag till strategi för att minska de digitala klyftorna ska skapa kunskap om hur de digitala klyftorna ser ut, varför de uppstår samt ge förslag på hur man skulle kunna gå tillväga för att öka olika medborgargrupperns möjligheter att använda Internet såväl som brukare och medborgare.

1. Inledning

Bakgrund

IT spelar en viktig roll för möjligheterna till demokratiutveckling. Medborgarnas förmåga att söka och hitta information, skaffa sig kunskap liksom att föra en dialog på Internet kommer att ha en stor betydelse för medborgarnas deltagande i den politiska processen i framtiden. Den bedömningen gjorde regeringen i propositionen Demokrati för det nya seklet (prop. 2001/02:80). Med anledning av detta tillsattes våren 2002 en särskild arbetsgrupp i Justitiedepartementet med uppgift att följa och främja utvecklingen av demokratiska processer med stöd av IT. Arbetsgruppen inledde sitt arbete med att följa utvecklingen av informationsteknikens möjligheter att förbättra, förenkla och utveckla valförfarandet och valdeltagandet. Resultatet av detta arbete blev en antologi om elektronisk röstning där varje ledamot gav läsaren sina åsikter i ämnet. Efter att antologin avslutats var arbetsgruppens nästa arbetsuppgift att diskutera och lämna förslag om hur medborgare, däribland äldre och personer med funktionshinder, kan få ökad tillgänglighet till IT. Bakgrunden till denna arbetsuppgift är enligt uppdragsbeskrivningen att medborgarnas förmåga att söka och hitta information på elektronisk väg – framför allt genom användning av Internet – kommer få en allt större betydelse. Det är därför viktigt att uppmärksamma att resurssvaga eller på annat sätt utsatta grupper i samhället, till följd av exempelvis otillräckliga kunskaper eller avsaknad av tillgång till datorer, inte i samma utsträckning som övriga medborgare kommer kunna ta del av de positiva sidorna av den snabba IT-utvecklingen.

Arbetsgruppen såg på ett tidigt stadium i detta arbete att det fanns ett behov av att öka kunskapen om de digitala klyftorna i Sverige, d.v.s. de skillnader som finns mellan olika grupper av medborgare när det gäller möjligheten att tillgå och tillgodogöra sig information via Internet. Med anledning av att de digitala klyftorna resulterar i att människor får olika möjligheter att delta i och påverka samhällsutvecklingen fann arbetsgruppen, ur ett demokratiskt perspektiv, att det också fanns ett behov av att ta fram förslag till en mer sammanhållen strategi för att minska dessa klyftor. Syftet med arbetsgruppens förslag till strategi är att skapa kunskap om vilka de digitala klyftorna är, varför de uppstår samt ge förslag på hur man skulle kunna gå tillväga för att öka olika medborgargrupperns möjligheter till att använda Internet både som brukare och medborgare.

Utgångspunkt och avgränsning

Utgångspunkten för arbetsgruppens arbete med att ta fram ett förslag till strategi för att minska de digitala klyftorna är att IT spelar en viktig roll för demokratins fortsatta utveckling. Precis som skrivkonsten, tryckpressen, radio och TV, utgör medborgarnas tillgång till den senaste informationstekniken en viktig förutsättning för medborgarnas förmåga att söka och hitta information, skaffa sig kunskaper och föra ett demokratiskt samtal. Introduktionen av Internet har i dag lett till att en rad vardagliga tjänster kanaliseras via Internet. Människor erbjuds bl.a. möjligheten att sköta sina bankärenden, kontakta massmedia eller rådfråga sin kommun på nätet. Att ha tillgång till Internet och kunskaper om hur man använder Internet ökar människors förutsättningar att kunna fungera som medborgare, brukare och kund i en nära framtid. Visst kan man medvetet välja bort dator, mobiltelefon och Internet, precis som man kan avstå bil, TV och kylskåp, men det är i så fall ett val som gör livet lite obekvämare och krångligare. Få är beredda att frivilligt ta steget till detta utanförskap. Många riskerar dock att ofrivilligt inte få ta del av den nya tekniken. En del saknar dator, andra bra uppkoppling, somliga har inte tillräckliga kunskaper, andra behöver särskilt anpassad utrustning. Den digitala klyftan har många dimensioner. Att överbrygga klyftorna och minska utanförskapets negativa konsekvenser kommer att vara en av demokratins stora utmaningar de närmaste åren. Det är vad den här rapporten handlar om.

Arbetsgruppen har valt att fokusera på Internetanvändningen i Sverige. Detta är en avgränsning i två avseenden. Det kan hävdas att vi, genom att fokusera på Internet, inte fångar upp alla aspekter av den digitala klyftan. Vi menar dock att vi fångar upp det viktigaste eftersom användning av Internet är det tydligaste måttet på digital klyfta. Studerar man bara tillgång till datorer eller Internetuppkoppling riskerar man att missa de stora problemen. Det nationella perspektivet gör givetvis att vi bortser från de stora globala orättvisorna. Arbetsgruppen har dock funnit dels att dessa frågor uppmärksammas i andra sammanhang och dels att en nationell handlingsplan kan vara en ledning för Sverige i arbetet mot den globala digitala klyftan.¹

¹ Se t.ex. "Strategi för IT i biståndet", Sida, 1999.

Forskning om den digitala klyftan

Institutet för tillväxtpolitiska studier (ITPS) har på uppdrag av regeringen gjort en studie² där de drar sammanfattande slutsatser om de digitala klyftorna i Sverige. ITPS har samlat empiriskt material från SCB, en nordisk studie av PLS Ramboell, en LO-undersökning samt färsk OECD-data, och lagt detta till grund för analys av hur IT-användningen, inklusive digitala klyftor, har förändrats de senaste åren. I en sammanfattande analys av användningen i landet redovisar ITPS förändringar av digitala klyftor rörande kön, inkomst, utbildning, ursprung och ålder över de senaste åren.

Internetanvändning

Faktor	2000	2003
Kön	8.9	4.7
Inkomst	7.5	7.1
Utbildning	17.0	14.7
Ursprung	4.3	11.9
Ålder	19.5	17.9

Detta kan läsas så att andelen män som är användare uppskattas till 8.9 procent högre än antalet kvinnor år 2000. Därutöver jämförs hög och låg inkomst, hög utbildning eller ej, huruvida man långvarigt eller kortvarigt varit i landet (svensk/utländsk bakgrund), samt äldre – yngre medborgare. Även om de exakta siffrorna ovan utgör uppskattningar, så är inte minst utvecklingen över tid intressant. Det framgår att stora skillnader finns rörande utbildning och ålder, samt att klyftorna avseende ursprung de senaste åren har ökat starkt.

ITPS sammanfattar i sin slutrapport:

- Den största klyftan gäller åldern och den har bara minskat marginellt.
- Utbildningsklyftan är den näst största klyftan bägge åren och minskningen är begränsad.

² "IT för alla, före andra länder!" En studie för utvärdering av Sveriges nationella IT-politik, ITPS, oktober 2003.

- Klyftan mellan könen har nästan halverats så att den år 2003 är den minsta.
- Inkomstklyftan är mer begränsad, men densamma bägge åren.
- Klyftan som förklaras av ursprung har ökat mycket kraftigt, från att ha varit den minsta 2000 ligger den nu i mitten.³

Några få universitet och institut bedriver i dag forskning kring frågor om demokrati och IT. För att underlätta arbetsgruppens arbete med att ta fram ett förslag till strategi för att minska de digitala klyftorna gavs Annika Andersson, Institutionen för ekonomi, statistik och informatik vid Örebro universitet i uppdrag att sammanställa en rapport till arbetsgruppen bestående av:

- En beskrivning av begreppet digitala klyftor.
- En redogörelse för hur de digitala klyftorna ser ut i Sverige och hur de har utvecklats över tid.
- En analys av vilka hinder olika medborgargrupper möter när de ska använda sig av Internet.
- Förslag på åtgärder som kan minska de digitala klyftorna.

Annikas rapport, Digitala klyftor – förr, nu och i framtiden, har utgjort ett av flera viktiga underlag i arbetsgruppens arbete med strategiförslaget.

Arbetsgruppen har funnit att det finns flera samstämmiga resultat mellan olika forskare när det gäller den digitala klyftan, men att det också finns skillnader. Det senare gäller särskilt skillnaderna mellan personer med utländsk bakgrund och personer födda i Sverige. Skillnaderna kan dels förklaras med olika mätmetoder, men också med tidsfaktorn, d.v.s. att undersökningarna är gjorda vid olika tillfällen.

³ Lundgren, Kurt, "En lärande IT-politik för tillväxt och välfärd". ITPS slutrapportering av uppdraget att utvärdera den svenska IT-politiken. ITPS 2003.

Definition av digitala klyftor

Begreppet digitala klyftor avser i detta sammanhang de skillnader som finns mellan olika grupper av medborgare när det gäller möjligheten att tillgå och tillgodogöra sig information via Internet. De klyftor som arbetsgruppen har uppmärksammat är följande: hinder som är relaterade till funktionshinder, ålder, kön, socioekonomisk status, geografisk hemvist samt etnisk bakgrund.

Digitala klyftor i ett tidsperspektiv

Digitala klyftor har under tidens gång funnits i många former och eftersom avsikten med denna rapport är att ge ett generellt perspektiv på fenomenet digitala klyftor har arbetsgruppen försökt utgå från ett perspektiv som är så oberoende som möjligt av dagens tekniska sammanhang. Som exempel på tidigare omvälvande digitala utvecklingar kan videons och telefaxens intåg på 1970-talet nämnas. För att se vad dessa nya tekniker kunde medföra tillsattes flera statliga utredningar, bl.a. Videogramutredningen och Informationsteknologiutredningen, för att analysera den utveckling som då verkade bli aktuell. Vad som i dag kallas Internet hette då teledata. Den allmänna tillgängligheten, det som i dag berör frågor kring digitala klyftor och deras överbryggande, blev föremål för en omfattande samhällsdiskussion, inte minst efter betänkanden från de ovan nämnda utredningarna. Om morgontidningarna skulle komma att förmedlas via hemfax, vad händer då med alla dem som inte har faxapparat?, var en av många frågor som diskuterades. Med utgångspunkt i ovanstående resonemang är det arbetsgruppens avsikt att försöka lägga förslag som är så teknikoberoende som möjligt och istället av mer principiell karaktär.

Analysmodell

För att kunna analysera de faktorer, hinder, som kan förklara skillnaden i tillgång och tillgodogörande av information via Internet har arbetsgruppen konstruerat en analysmodell i form av en IT-trappa. Med hjälp av IT-trappan vill vi ge en tydlig bild av var olika medborgargrupper stöter på hinder när de ska använda sig av den nya tekniken, samt vilka åtgärder som är lämpliga för att skapa möjligheter för att så många som möjligt ska kunna

ta tillvara sina demokratiska rättigheter i ett samhälle där den digitala tekniken med all sannolikhet kommer att spela en allt större roll. Modellen är tänkt som ett instrument för att identifiera nödvändiga politiska åtgärder. Modellen gör det också möjligt att koppla konkreta och mätbara mål till respektive steg. Vår IT-trappa består av sex steg varav det första trappsteget handlar om att ha tillgång till Internet. De femte och sjätte trappstegen handlar om att kunna analysera och omstrukturera information som inhämtats från Internet för att sedan använda den i demokratiska sammanhang som i t.ex. insändare, medborgarförslag, lokala folkomröstningar och debatter.

IT-trappan

1. Tillgång till Internet
2. Basal kunskap om hur man använder Internet
3. Möjlighet att koppla upp sig mot Internet med snabb och drift-säker anslutning till rimlig kostnad
4. Tillgång till begriplig och tillgänglig information på Internet
5. Förmåga att tolka, analysera och värdera information från Internet
6. Kunskap och förmåga att använda Internet i demokratiska sammanhang

2. Hinder och åtgärder

Innan vi diskuterar åtgärder för att undanröja hinder för medborgarnas IT-användning bör vi stanna upp en stund inför det inledande steget. Att vilja, och våga, beträda IT-trappan är nämligen ingen självklarhet för alla människor. För att det första steget på trappan ska kunna tas måste två grundläggande förutsättningar vara uppfyllda. Det kräver medvetenhet om informationsteknikens många möjligheter och insikt om att det i en nära framtid kommer att vara nödvändigt för många av vardagslivets funktioner att vara uppkopplad på nätet. Utan denna medvetenhet finns få eller inga motiv alls för att koppla upp sig överhuvudtaget. Det fodrar också att man kan lita på att den digitala miljön är trygg och säker. Om man riskerar att utsättas för virusangrepp och spam eller känner oro för att betalningar ska komma på avvägar hotas den tillit utan vilken informationsteknikens fulla potential aldrig kommer att kunna utvecklas. Medvetenhet och tillit är de grunder på vilka hela IT-trappan vilar.

Steg 1 –Tillgång till Internet

Hinder

Den viktigaste förklaringsfaktorn till att människor har olika tillgång till datorer med Internetuppkoppling i dag är att olika grupper i samhället har olika ekonomiska förutsättningar. Detta gäller dels kostnaden för inköpet av en dator och dels kostnaden för att vara uppkopplad mot Internet. Även i hushåll där man har tillgång till Internet kan tillgängligheten vara ojämnt fördelad. Studier visar att män och barn har större tillgång till Internet än kvinnor vilket kan förklaras av ojämställdhet mellan könen. Detta tar sig ofta uttryck i att kvinnor har begränsad tillgång till datorn för att andra familjemedlemmar använder datorn samt att kvinnor tar hand om hemmet i större utsträckning än männen och på så sätt får mindre tid att sitta framför datorn. En tredje orsak är funktionshinder.

Förslag på åtgärder

Den viktigaste samhällsåtgärden för att undanröja ett av dessa grundläggande hinder är att på alla sätt motverka ekonomiska olikheter och skapa inkomsttrygghet vid t.ex. sjukdom. Det är bl.a. angeläget att hem-PC-reformen som svarar för en mycket stor del av spridningen av datorer till

hushållen, får finnas kvar. Reformen har dock den begränsningen att endast personer med en anställning kan ta del av den. För att minska de ekonomiska faktorernas betydelse föreslår arbetsgruppen en utredning om möjligheterna till att vidga hem-PC-reformen på ett sätt så att också de som har beskattningsbar inkomst men saknar arbetsgivare inkluderas. Det är angeläget att Internetabonnemang, bredband och datorinnehav kan rymmas inom socialbidragsnormen, så som är fallet med Socialstyrelsens rekommenderade norm med TV. Enligt uppgift från Kronofogdemyndigheten tar den i dag inte datorer i utmätning om de inte är särskilt dyrbara. Något annat vore knappast rimligt eftersom effekten annars skulle kunna bli att den dator barnen använder för att göra sina läxor försvinner för att pappa eller mamma inte klarat av att betala lånet på bilen. Det är också viktigt att samhällets regler inte blir för teknikbundna. En traditionell dator är i dag inget krav för uppkoppling mot Internet, t.ex. kan mobiltelefoner och digital-TV användas för att surfa på Internet och i framtiden förväntas även andra lösningar bli aktuella.

Personer som inte har tillgång till en dator med Internetuppkoppling hemma bör ha tillgång till kraftfulla Internetuppkopplingar i någon offentlig, för alla tillgänglig, lokal såsom bibliotek eller medborgarkontor. I den nu gällande bibliotekslagens (SFS 1996:1596) andra paragraf står det "Folkbiblioteken ska verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare". Nu när lagen revideras bör denna formulering skärpas så att det fastslås att folkbiblioteken ska garantera allmänheten tillgång till IT för information, kunskapssökande och möjlighet till deltagande i den demokratiska processen. Dessutom anser arbetsgruppen att IT bör nämnas i den paragraf som tar upp biblioteksservice för funktionshindrade, äldre och personer med utländsk bakgrund och andra minoriteter.⁴

För att minska skillnaden i tillgång till datorer mellan könen behövs det fortsatta åtgärder för att göra kvinnor och män mer jämställda när det gäller att ta ansvar för vardagssysslorna i hemmet. Om ansvaret för hemmet delas lika bör också kvinnors möjligheter att sitta framför datorn öka. Arbetsgruppen anser att politiska åtgärder som syftar till att minska IT-klyftorna mellan män och kvinnor alltid måste utgå från ett jämställdhets-

⁴ Regeringen presenterade i november 2003 betänkandet "Om bibliotekssamheterna (Ds 2003:66)" innehållande förslag till revideringar av bibliotekslagen.

perspektiv. Arbetsgruppen anser även att datorindustrin bör uppmärksammas på att bl.a. IT-kommissionens studier visar att kvinnor upplever att fördelarna med Internet oftast lanseras ur ett manligt perspektiv.

Flera studier visar att unga kvinnor är sämre än unga män på att skaffa sig tillgång till Internet, samt att användningen i hemmet är större bland pojkar än flickor. I skolan är dock förhållandet det motsatta. Med anledning av detta anser arbetsgruppen att de bakomliggande faktorerna till skillnaden i användning mellan flickor och pojkar bör undersökas ytterligare.

Funktionshindrade har behov av anpassad datorutrustning. Synsvaga kan behöva förstoringsprogram, rörelsehindrade speciella styrverktyg och den som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi kan behöva rättstavningsprogram och inlästa läromedel där text och ljud följs åt. Det är också centralt att dessa personer erbjuds kompenserande hjälpmedel innan motivationen att läsa, skriva och kommunicera tar skada.

Steg 2 – Basal kunskap om hur man använder Internet

Hinder

På det andra trappsteget i IT-trappan fastnar i huvudsak de som inte har blivit introducerade till Internet genom utbildning eller arbete. Flera studier visar att utbildning fortfarande är en viktig faktor för om man är användare eller ej. Ju högre utbildning en person har desto troligare är det att personen använder Internet. Likaså har det visat sig att utbildningsfaktorn har större påverkan än inkomstfaktorn när det gäller användandet av Internet. Utbildningsnivån verkar dock ha mindre betydelse ju längre ner i åldrarna vi kommer. I den äldre generationen är utbildningsnivån den avgörande faktorn för om man använder Internet eller ej medan Internetanvändningen bland de yngre är lika vanlig oberoende av utbildningsnivå. Detta kan troligtvis förklaras av den utbredda användningen av datorer och Internet i grundskolan.

Förslag på åtgärder

Skolan och särskilt grundskolan är viktig för att ge unga nödvändig grundläggande kunskap om hur man använder Internet. Det är i grundskolan som det första mötet med en studiemiljö sker och det är här grunden för fortsatt

utbildning läggs. Tillgången till datorer och Internet på skolorna är dock inte tillfredställande. År 2001 gick det drygt åtta elever per skoldator och tre lärare per lärardator. Skillnaderna är stora mellan olika kommuner, långt ifrån alla skolor har Internetanslutning och bara cirka en fjärdedel har en snabb uppkoppling. Arbetsgruppen anser att det bör införas en miniminorm för förhållandet mellan antalet datorer och elever. Samt att elever med funktionshinder får, för dem ändamålsenlig utrustning. Även för andra grupper är utbildning i olika former den åtgärd som arbetsgruppen anser viktigast, vilket beskrivs mer utförligt i steg fem.

Andra sätt att underlätta för den ovane Internetanvändaren är att skapa användarvänliga portaler och länksamlingar. Sådana tjänster finns i stor omfattning på webben, men är ofta kommersiellt inriktade. Tjänsterna är i allmänhet kostnadsfria men är ofta utformade så att den enskildes surfande styrs på ett visst sätt eller att denne exponeras för reklambudskap. Arbetsgruppen anser att det är angeläget med samhällsfinansierade alternativ som inte styr surfandet eller utsätter den enskilde för påträngande reklamslag. De flesta bibliotek har ambitiösa länklister/portaler, och när det gäller framförallt högskolebiblioteken finns där dessutom ofta självinstruerande kurser i informationssökning, inklusive källkritik. Det vore rationellt att samla detta till en nätportal istället för att samma arbete med att samla, kvalitetsbedöma och strukturera information görs på flera hundra av landets bibliotek.

Det bör tas initiativ till att åstadkomma en nationell biblioteks/samhällsinformationsportal, innehållande en motsvarighet till det danska www.finno.dk plus ytterligare allmänna sökmöjligheter och samhällslänkar, inte bara för dem med annat modersmål än svenska. Sådana planer finns inom projektet Ordbron där Internationella biblioteket ansvarar för bygandet av en ännu mycket begränsad portal. Finansieringen från Statens kulturråd räcker inte till en motsvarighet till www.finno.dk. Arbetsgruppen anser att Internationella biblioteket bör få ett utökat uppdrag i samarbete med Sverige Direkt, Kungliga biblioteket, m.fl.. Arbetsgruppen anser att staten bör överväga en upphandling av relevanta abonnemangsdata-baser, som genom portalen blir tillgängliga för samtliga medborgare. I betänkandet från utredningen om Kungliga bibliotekets uppdrag, KB - ett nav i

kunskapssamhället⁵ föreslås det att KB får ett odelat ansvar för utveckling och samordning av informationsförsörjningen för alla offentligt finansierade bibliotek, d.v.s. även folkbiblioteken. Genomförandet av detta förslag skulle underlätta den samordning som arbetsgruppen efterlyser, samt garantera en kontinuitet.

Steg 3 – Möjlighet att koppla upp med snabb och driftsäker anslutning till en rimlig kostnad

Hinder

På det tredje trappsteget fastnar de som saknar tillgång till en snabb och driftsäker Internetuppkoppling till en rimlig kostnad. Olika studier pekar på tillgänglighetens stora betydelse som motiverande faktor för IT-användandet. I en rapport från World Internet Institute i Gävle redovisas ett mycket starkt samband mellan fast uppkoppling i hemmet och hur människor förhåller sig till Internet. Tjänster som modemanvändare undviker blir naturliga verktyg för bredbandsanvändare. Att ha datorn konstant uppkopplad resulterar i ett mer avstressat, spontant och frekvent surfande.⁶ Post- och telestyrelsen har i en rapport⁷ till regeringen funnit att de konsumenter som har bredband använder sig av olika e-tjänster i högre grad än konsumenter som bara har modem. Man kan på goda grunder anta att en fast bredbandsuppkoppling i alla hem är önskvärd i ett informationssamhälle för alla. Det är den erfarne användaren och entusiasten som kan stå ut med trögstartade datorer och långsamma uppkopplingar. För den oerfarna och lågt motiverade kan det istället vara svåröverstigliga hinder.

Bredband höjer Internets prestanda så att även enklare webbplatser och vanliga textdokument får en helt annan tillgänglighet än vid traditionell modemuppkoppling. Bl.a. visar studier att det finns en skillnad på mäns och kvinnors syn på snabba och driftsäkra uppkopplingar. Kvinnor uppger i större utsträckning än män att de ofta finner att Internet är för omständligt, att det går för långsamt, att tekniska problem uppstår och att om det går lika fort eller fortare att få kontakt med t.ex. en myndighet via telefon så ser man ingen anledning till att använda Internet.

⁵ SOU 2003:129.

⁶ "Svenskarna och Internet 2002". Gävle: World Internet Institute.

⁷ Post och telestyrelsen "E-handel och statens instrument för att utveckla förutsättningar", 22 februari 2002.

I dag har cirka 15-20 procent av medborgarna någon form av bredbandsuppkoppling. Det är dock betydligt fler som har teknisk möjlighet till bredband ifall de önskade det. Det kan antas att i framtiden kommer i stort sett alla hushåll att tekniskt kunna nås av bredbandsanslutning i någon form t.ex. via fast telefoni, elanslutning, kabel-TV, radio eller mobiltelefonnät.

Ett skäl för många att inte skaffa bredband är att man antingen saknar ekonomiska möjligheter eller att man inte är intresserad. Därför blir pris-sättningsprinciperna också viktiga att diskutera vid bredbandsutbyggandet. Regeringen konstaterar i budgetpropositionen för år 2003 att utbyggnaden av bredbandsnät inte skett i den omfattning man hoppats på. Målet med en utbyggnad av ett alternativt stomnät till alla kommuner 2002 har inte kunnat uppnås. Även om 90 procent av alla kommuner har byggt ut områdesnät i åtminstone någon del av kommunen så är fortfarande täckningen låg. Regeringen gör dock bedömningen att kommunernas arbete med att ta fram IT-infrastrukturprogram kommer att fullföljas inom rimlig tid. Detta är ett villkor för att kunna ansöka om stöd till nätutbyggnad. Stödet till enskilda och företags bredbandsanslutning, för vilket det reserverats 1,6 miljarder, har utnyttjats i mycket begränsad omfattning. I den senaste budgetpropositionen omfördelas därför medel för att öka stödet för kommunala investeringar. Dessa kommer särskilt glesbygdskommunerna till del.

Förslag på åtgärder

Arbetsgruppen anser att de ekonomiska förutsättningarna för en snabb och säker uppkoppling för alla måste ses över. Man bör särskilt se över vissa grupperns behov av detta. Det är troligt att några former av stimulans-åtgärder riktade till hushållen behövs.

En grupp som är särskilt utsatt när det gäller kostnaden för att vara uppkopplad mot Internet är personer med funktionshinder eftersom bredband många gånger är en nödvändig förutsättning för deras användning av Internet. Detta med anledning att de tjänster som underlättar för funktionshindrade ofta kräver ljud, bild och/eller video vilket kräver en hög överföringshastighet. Särskilt ekonomiskt stöd bör därför finnas för personer med funktionshinder som kräver bredband för att möjliggöra användande av Internet. Dessutom bör alla folkbibliotek, för det första, ha den specialutrustning, såsom förstoringsprogram och talsyntes, som behövs för

att verkligen göra IT tillgängligt för alla och för det andra ha personal som kan handleda användarna.

Antalet äldre i samhället ökar starkt och stöd krävs även för vidgad tillgång till Internet för äldre. Här kan man exempelvis anknyta till SeniorNet Swedens s.k. Seniorsurfdagar som genomförs i samverkan med Sveriges biblioteksörening. Samhällsstöd bör kunna finnas för vidgade evenemang av denna och liknande typ. Detta omfattar även tillgång till programvara för grundläggande utbildning om kommunikation och kunskapsinhämtande.

Ett hinder för användandet av IT-tjänster för människor med utländsk bakgrund är bristfälliga språkkunskaper, bristfälliga kunskaper i informations- och kommunikationsinhämtning och hantering av dessa. Därför bör människor med utländsk bakgrund omfattas av förslag på åtgärder som föreslås för funktionshindrade och äldre. För att underlätta för människor med bristfälliga språkkunskaper bör det finnas särskilda IT-lösningar för språkhantering hos myndigheter, skolor etc.

Samhällsomfattande tjänster (universal services) är det minimiutbud av tjänster som ska vara tillgängliga för alla medborgare till ett överkomligt pris. Av lagen om elektronisk kommunikation framgår att tillhandahållandet av en fast telefonianslutning som medger funktionell tillgång till Internet ingår bland dessa tjänster. När marknaden inte tillgodoser behovet av en samhällsomfattande tjänst skall Post- och telestyrelsen kunna förplikta den som är lämplig att tillhandahålla tjänsten. Arbetsgruppen anser att det finns ett särskilt värde att från samhällets sida betona att Internet ska vara funktionellt tillgängligt för alla. Detta innebär inte att vissa högre telekommunikationshastighetsnivåer ska vara tillgängliga för alla, men väl att det ska vara praktiskt och problemfritt för alla att ansluta sig med sådan kapacitet som är tekniskt och ekonomiskt möjlig på den ort där man befinner sig. Internet ska helt enkelt utgöra en funktionell naturlighet för alla – för information, kommunikation och demokratiskt deltagande.

Steg 4 - Tillgång till begriplig och tillgänglig information på Internet

Hinder

På det fjärde trappsteget fastnar många på grund av att all information som läggs ut på Internet inte är begriplig eller tillgänglig för alla. Ett hinder är att många av dagens webbplatser är så krångligt uppbyggda att motiven för att använda sig av Internet saknas. Likaså kan textmängden utgöra ett hinder för en del medborgare. Det blir helt enkelt för svårt och krångligt att använda sig av Internet som en kanal till kommunikation med t.ex. myndigheter. Det finns exempelvis en tydlig skillnad mellan könen vad gäller detta. Kvinnor anser i större utsträckning än män att en begränsning med Internet är dess innehåll, att attraktiva tjänster saknas och att det finns för mycket skräp. Kvinnor uppger att de tjänster som erbjuds ofta är fokuserade på spel och andra "häftiga" tjänster istället för det som är viktigt för vardagsanvändaren. Ytterligare ett problem består i att information som finns lagrad i myndigheternas databaser eller hos enskilda tjänstemän inte läggs ut på nätet. Ett skäl till detta kan vara att det saknas moderna publiceringsrutiner. En annan orsak kan vara att informationen har ett värde som kan kapitaliseras på marknaden. Detta kan motverka idén om ett öppet och genomskinligt samhälle.

Riksrevisionsverket har granskat tillgängligheten vid 92 statliga webbplatser.⁸ Granskningen visar att inte en enda statlig webbplats uppfyller Statskontorets rekommendation eller gällande internationella standarder. Ett vanligt problem är dålig struktur och bristfälliga navigeringsmöjligheter. Länknamn, bilder och grafik är inte anpassade efter de synskadades hjälpmedel. Språket på webbplatserna är i allmänhet begripligt, men endast för dem som har goda kunskaper i svenska. Både äldre och synsvaga har behov av att justera textstorleken via sin egen webbläsare, men denna möjlighet saknas på nästan samtliga granskade webbplatser. Brukarorganisationen för dem som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi (FMLS) påtalar också behovet av att webbplatsernas text ska kunna bli uppläst.

⁸ RRV 2003:11.

Förslag på åtgärder

Regeringens har som mål för utvecklingen av 24-timmarsmyndigheten angett att alla tjänster som statliga myndigheter med bibehållen eller ökad kostnadseffektivitet kan tillhandahålla elektroniskt också ska tillhandahållas elektroniskt. De elektroniska tjänsterna får inte utestänga varken enskilda eller företag. Statliga myndigheter ska också vara tillgängliga och tillmötesgående, ge goda möjligheter till insyn i dess verksamhet och använda ett begripligt och enkelt språk.

Riksrevisionsverket har föreslagit att tydliga krav måste ställas på hur statliga webbplatser ska utformas för att bli tillgängliga för alla medborgare. Vem som har ansvar för att säkerställa att kraven följs behöver också klargöras. Det bör också finnas en stödfunktion dit myndigheter kan vända sig och få stöd med frågor som rör webbplatsens tillgänglighet och användarvänlighet samt de många problem som speciellt små och mindre myndigheter har med sina webbplatser. Detta har stor betydelse för medborgarna och bör prioriteras anser arbetsgruppen.

Regeringen angav i budgetpropositionen för 2003 att ökad samverkan underlättas av gemensamma standarder och gemensamma tjänster för de statliga myndigheternas elektroniska kommunikation och informationshantering. Regeringen har därför inrättat ett särskilt samordningsorgan, Nämnden för elektronisk förvaltning, bestående av representanter för statliga myndigheter som är av särskilt betydelse för utvecklingen av den elektroniska förvaltningen. Arbetsgruppen välkomnar inrättandet av nämnden och anser att den bör utforma bindande föreskrifter för utformning av statliga webbplatser med avseende på tillgänglighet och användarvänlighet. Arbetsgruppen anser även att det är viktigt att det skapas förutsättningar och former för att de standarder som nämnden beslutar om kan tillämpas i övrig offentlig sektor.

Det är även arbetsgruppens åsikt att det goda exemplet makt bör kunna stimulera utvecklingen av offentliga webbplatser som tillgodoser alla medborgargrupperns behov. Arbetsgruppen anser att det är viktigt att lyfta fram goda exempel på innovativ IT-användning, inte minst när det gäller tillgänglighet och användarvänlighet. Arbetsgruppen stödjer därför en fortsättning på priset Guldlänken. Ett index för "best practice" skulle kunna

införas för att stimulera såväl myndigheter som kommuner och landsting/regioner till att se över sina hemsidor ytterligare.

Arbetsgruppen anser också att det är positivt med det direktiv om vidareutnyttjande av information från den offentliga sektorn som antagits av rådet och Europaparlamentet (2003/98/EG) och som syftar till att förbättra möjligheterna för såväl medborgare som företag att vidareutnyttja offentlig information. Direktivet ska vara genomfört i mitten av år 2005 och det är därför angeläget att information om direktivets möjligheter börjar spridas så snart som möjligt.

De internationella riktlinjer för tillgänglighet på Internet för människor med funktionshinder som EU-länderna har enats om att offentliga webbplatser ska följa, bör följas av samtliga statliga myndigheter och kommuner samt landsting/regioner.

Steg 5 - Förmåga att tolka, analysera och värdera information från Internet

Hinder

Via Internet tillgängliggörs mängder med information. All information är dock inte tillförlitlig. Internetpublicering är en förhållandevis billig form att sprida information som lockar många aktörer. En del av dessa är oseriösa eller rent av destruktiva, med avsikt att vilseleda. Även de som har ärliga intentioner verkar inte alltid efter samma principer som yrkesmässiga journalister, när det gäller t.ex. oberoende och allsidighet. Information på Internet kan också ligga kvar på servrar långt efter att den blivit inaktuell och utan att detta klart framgår.

Den som söker information på Internet måste vara väl medveten om mediets begränsningar och risker. Kraven på förmåga att analysera och bedöma information ökar.

Förmågan att tolka och värdera information varierar beroende på utbildning, kulturell bakgrund och livserfarenhet. Sammantaget handlar det om vilka referensramar man har att innefatta det nya i. Förutsättningarna för att ta till sig det värdefulla och genomskåda det mer tvivelaktiga och direkt

skadliga är alltså ytterst varierande.

Det krävs en omfattande allmänbildning och förmåga till kritiskt tänkande för att kunna värdera den information som man får genom olika media. När det gäller traditionella media finns många "filterfunktioner" i form av redaktioner, förlag, ekonomi, publicistiska och etiska regler i media-branschen, tillgång till informationskanaler, copyright och upphovsrätt m.m.. Information via Internet saknar i dag i stor utsträckning spärrar av detta slag. Man riskerar ständigt att på nätet utsättas för lögn, kriminalitet och desinformation, som varken själv censur eller offentlig debatt kan påverka. Behovet av att lära ut grunderna i källkritik har blivit akut.

Inom offentlig verksamhet har det blivit allt vanligare att material med koppling till den demokratiska beslutsprocessen läggs ut på Internet. Det kan vara dagordningar och protokoll, men också utredningar och andra beslutsunderlag. Dessa material är ofta omfattande och skrivna på ett fackspråk som är ovant, och stundom kanske rent av avskräckande, för den vanlige medborgaren.

Förslag på åtgärder

Grundskolan

Enligt läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) ansvarar skolan för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem. Som mål att uppnå i grundskolan anges bl.a. att eleverna kan använda informationsteknik som ett verktyg för kunskapssökande och lärande.

Skolverket har det övergripande ansvaret att utforma nationella IT-relaterade kursplaner i skolan medan ansvaret för uppgiften att stödja arbetet i skolan med att uppnå målen är Myndigheten för skolutveckling. Som en del i detta uppdrag driver Myndigheten för skolutveckling Skoldatanätet, som omfattar en Internetguide för pedagoger. Nationellt resurscentrum för multimedialäromedel, som driver webbplatsen Multimediabyrån, är en annan del. I uppdraget ingår också att ta till vara, utveckla och sprida de erfarenheter som finns från Delegationen för IT i skolan (ITiS) samt

Kommittén för det europeiska skoldatanätet. Enligt arbetsgruppen är det viktigt att detta arbete fortsätter.

En arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet har lämnat förslag om ett antal åtgärder som nästa steg i satsningen på IT i skolan. Man konstaterar att cirka hälften av lärarna har genomgått kompetensutveckling via ITiS. Fortsatt kompetensutveckling av lärare är därför viktigt, även förskolepersonal bör omfattas. Särskilda handledare eller IT-pedagoger måste finnas till stöd för lärarna. Mer resurser måste satsas på forskning kring IT i skolan och i utbyte av erfarenheter av olika IT-stödda utbildningsmetoder. Arbetsgruppen anser att det är angeläget att de lagda förslagen genomförs.

Skolverket fick 1994 regeringens uppdrag att utveckla ett nationellt provsystem bestående av kursprov och ämnesprov för vissa skolår och ämnen. I detta skulle ingå diagnostiskt material för skolåren 2 och 7, ämnesprov för skolåren 5 och 9 samt kursprov för vissa kurser i gymnasial utbildning. I uppdraget ingick även att utveckla en provbank. Senare har uppdraget utvecklats något. Provbanken omfattar för grundskolan ämnena svenska, engelska och matematik och på gymnasiet även franska, tyska, biologi och fysik. Skolverket bör enligt arbetsgruppen få i uppdrag att utveckla nationella prov eller diagnostiska instrument för informationssökningskompetens, d.v.s. förmågan att söka, kritiskt granska och bearbeta information.

I den nedan föreslagna breddutbildningen, pedagogutbildningen och skolans utbildning i informationsökningskompetens ska självklart källkritik och analys av Internets olika funktioner ingå. Arbetsgruppen anser därför att Myndigheten för skolutvecklings "Kolla källan" bör utvecklas då speciellt ungdomars brist på källkritisk insikt måste uppmärksammas även när det gäller kontakter via chat och mail. Även konsumentkontor, medborgarkontor och bibliotek har här en stor funktion när det gäller att informera även om Internets negativa sidor och uppmåna till kritiskt tänkande.

Vuxenutbildning

Åldersklyftan är enligt ITPS idag den största klyftan. För dem som inte har fått den grundläggande kunskapen om hur man använder sig av Internet i skolan eller på arbetet bör kostnadsfri breddutbildning, ett "Datorlyft", i

form av vuxenundervisning, studiecirklar och introduktionskurser på bibliotek och medborgarkontor erbjudas så att alla får möjlighet att nå minst den informationskompetensnivå som den obligatoriska skolan kommer att erbjuda. Denna undervisning bör efter behov anpassas till speciella målgrupper som t.ex. personer med annat modersmål än svenska eller äldre såsom SeniorNet Sweden har gjort. Pedagogiska program bör exempelvis upphandlas för detta. Satsningen Real i Glasgow, www.intoreal.com, kan ses som ett gott exempel på förverkligandet av det brittiska beslutet att alla folkbibliotek ska fungera som Adult-learning-centers.

Samhället förfogar över tre institutioner/organisationer som kan främja ett livslångt lärande. Två av dem, skola och bibliotek, har behandlats här ovan, den tredje är massmediernas public service-kanaler. De bör uppmärksammas på vikten av att främja den allmänna informationssökningskompetensen. Här kan man bl.a. lära av radio- och TV-utvecklingen i Storbritannien och BBC:s roll.⁹

Språkets betydelse

Internet innebär att det skrivna språket stärker sin ställning som medel för kommunikation mellan människor. Det kan därför finnas ett behov av att se över dagens läro- och kursplaner med avseende på språk då större vikt behöver läggas vid läs- och skrivfärdigheter. Det demokratiska samtalet, om det så förs på Internet eller i något annat forum, kommer sannolikt att domineras av det skrivna ordet under överskådlig tid. Även de språkliga hinder som finns kräver stor uppmärksamhet. Såväl anvisningar och bakgrundsinformation på nätet som den samhällsinformation som användarna vill ta del av måste vara begriplig och lättläst. För de personer med utländsk bakgrund som ännu inte förstår svenska så bra måste samhällsinformationen finnas på flera andra språk. Talsvarstjänster på Internet bör ge möjlighet att välja språk. För många andra lässvaga måste informationen finnas på lätt svenska. Ett lättillgängligt språk är i hög grad en förutsättning för insyn och deltagande.

⁹ www.bbc.co.uk/webwise/learn/

Internetteknikens nya möjligheter till bredare serviceutveckling och samverkan mellan olika myndigheter och organisationer kräver också att en gemensam terminologi utvecklas. Arbetsgruppen anser att sakområdena måste både begreppsmässigt och terminologiskt "städas" och struktureras för att de nya digitala tjänsterna ska bli lätthanterliga och tillförlitliga.

I sitt betänkande Mål i mun¹⁰ presenterar Kommittén för svenska språket en rad förslag och resonemang om språkets betydelse i IT-sammanhang. En proposition om en samlad svensk språkpolitik väntas bli överlämnad till riksdagen under 2004, där också IT-språkfrågorna behandlas. Arbetsgruppen anser att det är viktigt att uppmärksamhet på språkets betydelse i IT-sammanhang förs ut till alla offentliga myndigheter.

Steg 6 – Kunskap och förmåga att använda Internet i demokratiska sammanhang

Bristande engagemang i och kunskap om det demokratiska samhällets möjligheter för den enskilda medborgaren att delta och påverka är ett problem som inte har med IT att göra. Däremot kan IT underlätta deltagande i den demokratiska processen och möjliggöra för fler att engagera sig mer i politiska partier, folkrörelser och andra föreningar. Att delta via nätet kräver inte möteslokaler, barnvakt, resor etc. och är överhuvudtaget ett bra komplement och alternativ till traditionellt föreningsarbete förutsatt att alla som vill har möjlighet att delta.

Likaså har de politiska partierna i kommuner och landsting/regioner ofta en begränsad kunskap och förståelse för de möjligheter användningen av Internet ger för att bredda intresset samt stärka möjligheterna för det demokratiska arbetet. Med enkla medel kan alla kommuner och landsting/regioner sända sina fullmäktigesammanträden över Internet samt erbjuda invånarna tillfälle att i direktsändning eller i efterhand ta del av möten. Kommuner och landsting/regioner som har erfarenhet av detta kan påvisa att intresset för demokratiska arbetsinsatser har ökat. Tillsammans med bakgrundsinformation och möjligheter att föra diskussion med förtroendevalda får medborgarna ökade möjligheter att vara delaktiga i det politiska samtalet.

¹⁰ SOU 2002:27.

Förslag på åtgärder

Arbetsgruppen anser att behovet av offentligt stöd till demokratiprojekt med IT-anknytning bör uppmärksammas. Särskilda tilläggsanslag bör avdelas till sådana projekt. Under åren 2000-2002 förfogade regeringen över ett särskilt anslag för demokratistöd. Bidrag utbetalades inom ramen för projektet Tid för demokrati. Projektet har utvärderats och resultaten pekar på gynnsamma effekter. Det finns därför anledning att överväga ett permanent demokratistöd. Med tanke på det att den digitala klyftan är ett betydande demokratiproblem borde en del av stödet kanaliseras till IT-relaterade projekt.

Enligt arbetsgruppen är en annan viktig insats för att öka människors möjligheter att använda sig av Internet som ett demokratiskt verktyg, att sprida kunskap om goda exempel och bra billiga tekniska lösningar till kommuner/landsting, politiska partier och andra berörda organisationer.

I tidigare avsnitt har betydelsen av datorer med Internetanslutning inom undervisningen beskrivits. Samtidigt är det viktigt att notera att skolan också är en stor arbetsplats. Det är naturligt att elever och personal utvecklar elevinflytandet i skolans ledning och vardagsdrift. I detta demokratiarbete skulle datorer och Internet kunna vara ett naturligt arbetsredskap anser arbetsgruppen.

Större delen av den offentliga servicen förmedlas inom skolan, vården och omsorgen. I dessa verksamheter behöver medborgare och brukare ha insyn och inflytande. När digitalt verksamhetsstöd och tjänster utvecklas är det viktigt att behovet av detta tillgodoses. Samtidigt står det klart att många som inom överskådlig framtid får del av denna service kommer att ha svårt att ta del av detta p.g.a. att de inte har tillräcklig tillgång till och kunskap om Internet. Arbetsgruppen anser därför att det är viktigt att stor kraft läggs ned på att göra offentliga tjänster så användarvänliga som möjligt.

Att använda Internet i det demokratiska arbetet förutsätter tekniska verktyg som fungerar bra. E-post och chat har begränsningar som kommunikationsredskap vilket försvårar ett effektivt samråd. Det pågår ett utvecklingsarbete i vissa folkrörelser där man vill utveckla nya redskap som är speciellt inriktade på att klara interaktivitet på ett mer effektivt

sätt. Sådant utvecklingsarbete bör uppmuntras anser arbetsgruppen. Med effektiva interaktiva kommunikationsredskap kan Internet bli ett användbart demokratiskt samrådsinstrument.

Riksdag och regering bör öppna sitt demokratiska arbete genom att använda sig av Internet mer än vad de gör i dag. Klyftan mellan medborgare och folkvalda skulle därigenom kunna minska. Internet skulle exempelvis kunna användas för kortare hearings och andra former av rådslag, helt enkelt en mer levande dialog mellan folkvalda och medborgare. Arbetsgruppen föreslår att försöksverksamhet inleds för att söka efter lämpliga sätt att använda sig av Internet för att göra avståndet mellan de folkvalda och medborgarna mindre.

3.Slutsatser

Trots alla insatser kommer det, enligt arbetsgruppens mening, alltid att finnas en relativt stor grupp som har problem att följa med i den digitala utvecklingen av olika skäl. Detta innebär att det alltid kommer att vara nödvändigt att tillhandahålla alternativ i form av personlig handledning och informationsförmedling via tolk, bibliotek, medborgarkontor, telefonservice m.m. när det gäller brukarrollen. Hur den framtida medborgarrollen påverkas av informationsteknologin beror på hur partier, föreningar, opinionsbildare och massmedia väljer att agera och i vad mån stat och kommun försöker styra utvecklingen genom stödjande eller hämmande åtgärder.

De åtgärder vi föreslår faller inom flera olika sektorer, men vi anser att den viktigaste, på så väl kort som lång sikt, är att se till att skolundervisningen och breddutbildningen främjas i linje med de förslag som vi har lämnat. Det är också av största vikt att den tekniktillgång som ska finnas allmänt tillgänglig får en tillräcklig omfattning inom en snar framtid. Det tredje åtgärdsområdet vi vill lyfta fram är insatser som gör offentliga sektorns webbplatser så väl tekniskt som språkligt och innehållsmässigt maximalt lättillgängliga.

Bland de förslag som lämnas i denna rapport finns det åtgärder som kan kräva särskild finansiering. Arbetsgruppen vill i det sammanhanget påminna om att många av dessa förslag leder till betydande kostnadsbesparingar. Genom en effektiv samhällsplanering i samverkan med alltmer heltäckande intressen från de stora medborgargrupperna blir olika typer av friktionskostnader inte längre aktuella. Erfarenheter från tidigare praktiska försök pekar på att många medborgare känner sig tillfreds efter det att de haft möjlighet att delta aktivt i medborgardialoger. Denna medverkan lägger grunden för hög samhällsproduktivitet. På det sättet ger medborgarnas aktiva demokratiska deltagande samhällsnytta och samhällsintäkter. Deltagandet skapar också stabiliserande effekter för ett långsiktigt hållbart samhälle.

Sammanfattning av arbetsgruppens förslag på åtgärder för att minska de digitala klyftorna

I anslutning till vad arbetsgruppen för IT och demokrati har framfört i ovanstående text, vill arbetsgruppen lämna följande förslag:

1. Svenska samhällsföreträdare bör på många sätt framhålla att Internet bör utgöra en samhällsfunktion för alla.
2. En översyn över de ekonomiska förutsättningarna för datorinnehav med tillhörande Internetabonnemang bör göras. Internetabonnemang och datorinnehav bör bl.a. inrymmas inom socialbidragsnormen. Hem-PC-reformen bör i lämplig form fortsätta och eventuellt utvidgas till att även inkludera de som har beskattningsbar inkomst, men saknar arbetsgivare.
3. Folkbiblioteken bör garantera medborgarna tillgång till Internet för information, kunskapssökande och möjlighet till deltagande i den demokratiska processen. Det bör tas initiativ till en samordnad biblioteksinformationsportal. Samordnad kunskapsspridning om informationssökning bör erbjudas av landets bibliotek.
4. Särskilt ekonomiskt stöd bör finnas för de personer med funktionshinder som är beroende av bredband för att möjliggöra tillgång till Internet på samma sätt som andra. Folkbibliotek bör tillhandahålla sådan specialutrustning som erfordras för detta, såväl som personal för handledning.
5. Särskilt ekonomiskt stöd bör finnas för att stödja äldre personers tillgång till Internet. Stöd bör utgå till expansion av ideella utbildande evenemang av typ SeniorNet Swedens s.k. SeniorSurfdagar.
6. Politiska åtgärder som syftar till att minska den digitala klyftan mellan män och kvinnor måste utgå från ett jämställdhetsperspektiv. Skillnaden mellan flickors och pojkars användning av Internet bör analyseras.
7. Det pågående arbetet med intensifieringen av IT i skolan bör fortsätta. Detta bör omfatta fortsatt kompetensutveckling för lärare samt förskolepersonal. Ökade resurser bör ställas till förfogande för forskning kring IT i skolan. En miniminorm bör införas för förhållandet mellan antalet skoldatorer och elever. Skolverket bör få i upp

- drag att utveckla nationella prov rörande kunskaper i Internetbaserad informationssökning och källkritik.
8. Kostnadsfri grundläggande breddutbildning i IT inom vuxenutbildning, studiecirklar och introduktionskurser i bibliotek och medborgarkontor, bör erbjudas medborgarna. Pedagogiska program bör upphandlas för att möjliggöra ett "Datorlyft" inom vuxenutbildningen. Studiecirklar, bibliotek, medborgarkontor m.m. bör aktiveras i detta. Uppmärksamhet bör riktas åt språkliga hinder vid Internetutbildning för personer med utländsk bakgrund. Särskilda pedagogiska hjälpmedel bör prövas.
 9. Massmedier med public service-ansvar bör uppmärksammas på vikten av att främja medborgarnas kompetens rörande informationssökning.
 10. Det är väsentligt att existerande ekonomiskt stöd till nätutbyggnad kommer glesbygdskommuner till del.
 11. Internetbaserad samhällsinformation bör vara begriplig och lättläst för alla. Viktig samhällsinformation bör finnas tillgänglig på de vanligaste invandrarspråken, samt på lätt svenska. Offentliga myndigheter bör uppmärksammas på detta. En administrativ funktion bör skapas för att särskilt underlätta små myndigheters utveckling av sina webbplatser. Kommuner och landsting bör följa statens exempel rörande utveckling av webbplatserns tillgänglighet. Ett index för "best practice" bör införas.
 12. Särskild finansiering bör avdelas för expanderad utveckling av IT-stödda demokratiprojekt. Härvid bör medborgarnära projekt som bygger vidare från lokala goda exempel uppmärksammas. Försöksverksamhet bör inledas med politiska Internetsända hearings, och med anknytning till Internetstödda medborgarundersökningar i avsikt att skapa en mer levande dialog mellan medborgare och folkvalda.

4. Webbplatser med aktuell statistik över IT-användning

www.itps.se (Institutet för tillväxtpolitiska studier)

www.kulturradet.se (Kulturrådet)

www.nita.uu.se (Nationellt IT-användarcentrum)

www.pts.se (Post- och telestyrelsen)

www.sika-institute.se (Statens institut för kommunikationsanalys)

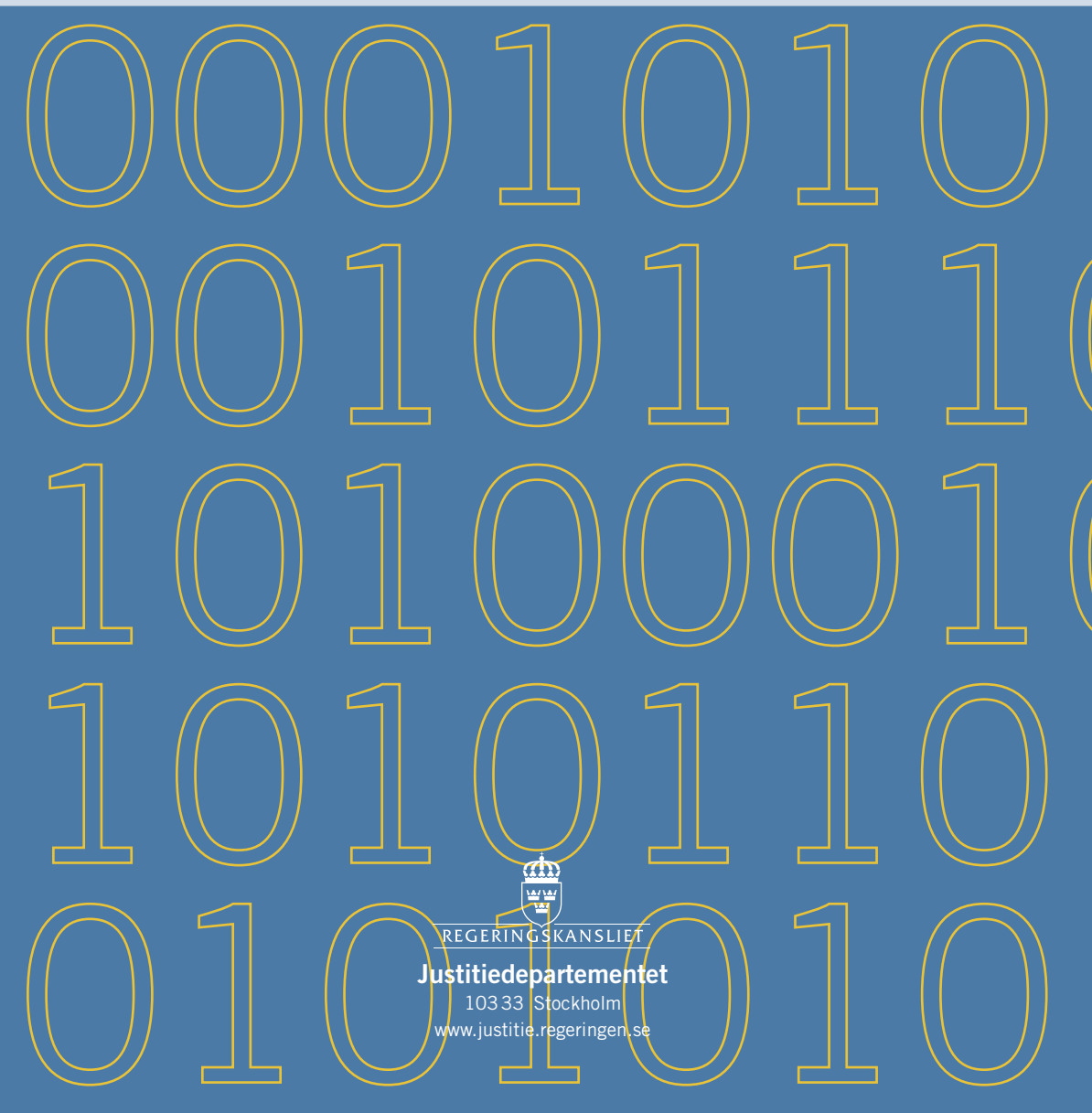
www.scb.se (Statistiska centralbyrån)

www.statskontoret.se (Statskontoret)

www.som.gu.se (SOM-institutet)

www.worldinternetinstitute.org (World Internet Institute)

Danagårds Grafiska AB, Stockholm 2004

REGERINGSKANSLIET

Justitiedepartementet

103 33 Stockholm

www.justitie.regeringen.se